

Дар таърихи навтарини миллати тоҷик Паёми Роҳбари давлат – мачмуи таҳлил, арзёбӣ, як навъ ҳисобот, инчунин, натиҷагирӣ аз фаъолияти ҳукумат ва дар ин асос, ироаи тасмимҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва нақшаҳои ҳаётан муҳимми мақомоти олии мамлакат мебошад.

Нуктаи архимедӣ - тақягоҳии ҳуччат баҳогузориҳои қори ҳукумат дар соҳаи иқтисод аст.

Вобаста ба ин, дар Паём, дар робита бо равандҳои бузурги ҷаҳонишавӣ таъкид мегардад: **«Ба шарофати заҳмати содиқонаи мардуми кишвар раванди созандагиву ободкорӣ бомаром идома ёфта, нақшаву барномаҳои пешбинигардида ҷиҳати таъмин намудани рушди устувори иқтисоди миллӣ ва баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии сокинони мамлакат ҳадафмандона амалӣ карда шуданд»**

(Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». – Душанбе. Дониш, 2023. – С. 23)

Чунин ҳулоса бо далелҳои эътимодбахш тасдиқ карда мешавад: **«Сарфи назар аз таҳаввулотӣ дар иқтисоди ҷаҳон идомадошта ва таъсири манфии омилҳои берунӣ ба иқтисоди миллии мо, дар натиҷаи татбиқи самараноки ислоҳоти иқтисодӣ, амалӣ**

намудани стратегияву барномахо ва тадбирхои зиддибухронӣ дар панҷ соли охир рушди иктисодиёти Тоҷикистон хамасола ба ҳисоби миёна дар сатҳи 7,3 фоиз таъмин гардида, мачмуи маҳсулоти дохилӣ аз 71 миллиард ба 115 миллиард сомонӣ расид ва ба хар сари аҳоли 1,5 баробар афзоиш ёфт

»

(Ҳамон чо. – С.4).

Аз муҳимтарин масъалахои дигаре, ки дар Паём мавриди баррасӣ қарор дода шуд, вазъи соҳаи маориф ва рушди маърифатнокӣ дар солхои наздик ва дарозмуддат мебошад. Мавзуи баҳси мо ҳамин чанбахоро дар бар мегирад.

Эҳёи манзалати хирад

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ханӯз аз рӯзхои аввали интиҳоб шудан ба макоми Сарвари давлат, ба масъалаи рушди илм, мактаб ва маориф таваччуи хоса зохир намуд.

Давраи роҳбарии мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ба баҳти миллати тоҷик, зиёда аз чоряк асрро дар бар мегирад, замони гул – гулшукуфии асосхои бунёдии давлати миллии тоҷикон, аз ҷумла, соҳаи мактабу маориф мебошад.

Агар ба қавли таърихнависон, асри X – замони салтанати Сомониён, давраи тиллоии тараккиёти илм, адабиёту фарҳанг ёдоварӣ шавад, замони роҳбарии Пешвои миллат дар шароити ва имконоти навин, бидуни шак, муассиртар, самараноктар ва бузургтар аз он аст. Чунин амал, бо мантики сухани Отто фон Бисмарк, ки хангоми муколамааш ба халқ гуфта буд:

«Мо нисбати

падарони худ бехтар кӯшиш ва натиҷабардорӣ хоҳем кард!

»

, **хамохангӣ мекунад.**

Ин дастовардхо дар Паём возех тафсир гаштаанд.

Мухимтарин таъйиноти давлат ва давлатдорӣ таъмини амният (1) ва сиёсати иҷтимоӣ (2) мебошад. Сабаб ва натиҷаи ин ду чузъиёти бо ҳам дар алокамандӣ, пайвастагӣ, вобастагӣ ва муайянкунандагӣ буда, дар Паём инъикос меёбад: **«дар панҷ соли охир танҳо барои рушди соҳаҳои маориф ва тандурустӣ 36 миллиард сомонӣ равона гардида, ҳиссаи маблағгузориҳои соҳаҳои иҷтимоӣ дар ҳаҷми умумии хароҷоти бучети давлатӣ 44 фоизро ташкил кард**

»

(Ҳамон чо. – С.5).

Бехтарин инъикоси далелнокии ҳулосаҳои мантикӣ рақамҳо ҳисобида мешаванд. Иҷбот кардан, асоснок намудан тавассути аёнӣ, нишон додани натиҷаҳои фаъолият бозгӯкунандаи ҳақиқат мебошанд. Дар Паём ин усул эътимодбахш баён мегардад: **«Дар давраи зикршуда аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ 842 биноӣ муассисаи таълимӣ барои 382 ҳазор хонанда, аз ҷумла дар соли 2022-юм 190 биноӣ таълимӣ барои 87 ҳазор хонанда сохта, ба истифода дода шудааст**

»

(Ҳамон чо. – С.5).

Аз дигар лиҳоз, далелнокии мантикӣ он аст, ки ҳуди ҳақиқати воқеӣ ҳосияти дарки мустақилро касб мекунад. Тасдиқи он ба сарфи вақт ва кӯшиши маҳз ниёз надорад. Ба забони одӣ, инфрасохтори соҳаи маориф зина ба зина, бо ташаббуси Роҳбари давлат сохта ва дар истифодаи муаллимон, наврасон, ҷавонон, падару модарон қарор дода шудааст. Яъне ин натиҷаҳо ба ҳамагон маълуманд.

Чунин дастовардхо дар роҳи рост, худ ба худ ба даст намеоянд.

Ҳуди таърих ҳам дар асл падидае нест, ки аз он амал рӯяд. **«Таърих ҳеч қорре намекунад. Вай ягон ҳел бойигарии беохир надорад**

»

. Он

«
дар ягон чабха мубориза намебарад!

»
. На

«
таърих

»
, махз инсон, инсони вокей, зинда – ана хамин аст, ки хамаи ин корхоро анчом медихад. Хамаи чизро дорад

.
«
Таърих

»
ягон ҷаҳси алохида ҷаҳс нест, ки инсон аз он хамчун восита барои амалӣ кардани максадҳои худ истифода наояд. Таърих гайр аз фаъолияте, ки одам дар он максуди худро амалӣ мекунад, чизи дигаре ҷаҳс нест

»
.
(
Иктибос аз асари В.А. Малинин «Философия революционного народничества». –М.: Наука, 1972. – С.211

).
Таърихсоз Инсон аст, ки ба вақту муҳит мухтаво мебахшад.

Шахсияти мухтарам Эмомалӣ Раҳмон номи миллати тоҷик, давлати миллии тоҷиконро машхури олам сохт. Сиёсати маорифпарварии Пешвои миллат қисмати муҳими ин маърифат махсуб мегардад.

Ҳамзамон, мантиқ ва усули сиёсати Роҳбари давлат, аз ҷумла, дар самти маърифати умумимиллӣ, ба андешаи мо, бар чор унсур асос ёфтааст – **вахдати миллӣ (1); ҷаҳду кӯшиши ҳастагинопазир барои рушду тараккии миллӣ (2); ояндабинӣ (3) ва навоариву навагонӣ (4).**

Ҳамагон шохиди онанд, ки муносибати Пешвои миллат ба соҳаи илму маориф ҳосияти энциклопедӣ дорад. Бурду боҳт ва тақдирӣ имрӯзу фардои давлатро, пеш аз ҳама, дар сатҳ, сифат ва самараи фаъолияти соҳаи маориф медонад.

Мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, шояд аз нодиртарин раҳбарони сиёсии олам аст, ки бо мардуми одӣ ба тарзи мустақим, рӯ ба рӯ сухбат ва ҷаласаҳо меорад. Бо тамоми кишроҳои аҳоли - оғоз аз мактабҳои ибтидоӣ, миёна, олий, дехқонон, коргарон, олимон, қорамдонҳои соҳаҳои эҷодӣ, аъзои ҳукумат бо сарфи қимматарин арзиш - вақт, батафсил,

тахассусмандона, бурдборона, бо дарки хусусияти шахсӣ, дараҷаи дониш ва касбияти хар кас муошират мекунад. Ба мухтавои нутки хар кадом таваччуи махсус зохир менамояд. Бо ин восита меҳонад, тасаввурот ва маълумоти худро оид ба ҳолу аҳвол, сатҳи маърифатнокии онон бозсанҷӣ, хулосабарорӣ ва чорачӯӣ кунад. Ин усул ва тарзи давлатдорӣ намунаи олии ҳидояткунандаи раҳбарист.

Он нуктаро таъкид бояд кард, ки яке аз мавзӯҳои марказии муҳокимаронии Сарвари давлат, таъкид кардани нақши илм, дониш, мактаб, маориф, касбият ва таҳассусмандӣ дар ҳаёти имрӯза ва ояндаи миллат мебошад.

Чахонбинӣ, тақдир ва таърих

Бузургтарин ҷоҷаҳо, ки дар тӯли асрҳо ба сари миллати тоҷик омадаанд, аз зарфияти камтарини дарки оммаи мардум дар кибони воқеияти ҳаётӣ сарчашма мегиранд. Одамон тақдирӣ имрӯза ва фардои худро на ба қудрат, тавоноӣ, воқеият, имконоти инсонӣ, ҳолат ва вазъияти ақлобии мавҷудоти соҳибтафаккур, балки ба он тахминҳо ва чахонбинӣҳо ҳавола мекунанд, ки аз доираи мавҷудоти моддӣ берунанд.

Саволе ба миён меояд, ки барои чӣ, ҳадди ақал, дар Осиёи Миёна ва умуман Осиёи Бузурги Марказӣ, миллати тоҷик нисбат ба дигар халқияту миллатҳо майли зиёдтар ба таваккалу тақдирсолорӣ дорад? Ҳатто намоёндагонӣ аз лиҳози таҷрибаи зиндагӣ варзида ва соҳибмаълумоти он тамоюл ба фарҳангу чахонбинӣ доранд, ки аз рӯи моҳият, таъйиноти сиёсӣ ва идеологӣ наметавонанд, ба ормонҳои давлатдорӣ миллӣ созгор бошанд. Дар ин ҳода бо ҳазорҳо қавонони гумроҳ, ки барои ҳимояи манфиатҳои геополитикии абарқудратҳо дар ҳориҷи мамлакат чун меҳонад, ҳамақидатӣ бунёдӣ ба намоиш мегузоранд. Агар он гурӯҳ (*қавонон*) *ҳонаҳез* ба «ҷиход» раванд, ин гурӯҳ (*зиёӣ*) *ни миллӣ* –

«

мағзи миллат

») дар ҷабҳаи сачда пешсафанд.

Дар мушкилоти миллии фарҳангӣ ва ҷаҳонбинии сиёсӣ афтодани миллати тоҷик фақат ҷойи таассуф аст. Аммо онро мебарояд аз лиҳози илмӣ – таърихӣ дарк ва тавассути маърифатунонӣ ҷораандешӣ кард.

Натиҷабардорӣ ва ҳулоса он аст, ки руҳ ва маънавиёти ғайримиллӣ натиҷаи ҳолати гуломӣ, адами пуштибони асли – ҳокимияти сиёсии миллати тоҷик дар тӯли ҳазор сол аст.

Худи муносибати ҷаҳонбинии илмӣ (*муайянкунандагӣ, воқеӣ, назарияи дар таҷрибаи зиндагӣ тасдиқгардида, заминӣ*) ва масъалаи ташаккули вазъи руҳӣ (*сиёсӣ, идеологӣ, ахлоқӣ, маънавий, ҳуқуқӣ*) фақат дар давраи ҷамъияти ибтидоӣ ба тарзи механикӣ, дар ҳолати бетавофуқӣ, ғайримаксаднок арзи вучуд мекард. Вассалом.

Падидаи давлат, ҳосияти синфӣ, хизбӣ, динӣ, гурӯҳӣ, ба таври истисноӣ, фардӣ дорад. Аммо дар ҳар ҳолат аз паси ин зухуроти иҷтимоӣ миллате меистад. Бо ҳамин имконот миллатҳое, ки аз пуштибонии ҳокимияти сиёсӣ бархӯрдоранд, ба хоҳири субот ва давомнокии ҳамин ҳокимият ақида, ҷаҳонбинӣ ва идеяҳоеро истехсол ва дар ақлоӣ табааи (*раият, фуқаро, банди, мутеъ, фармонбардор, зердаст, хидматгор*. Русско-таҷикӣ кӣ сӯварӣ. –М.: Русский язык, 1985. – С.753

) худ мекард ва парвариш мебахшад, ки манфиати миллати ҳокимро ҳимоя мекунад. На анғезаи бештар аз онро.

Таҳкими ҷаҳонбинӣ ва ақидаи гуломӣ умри низоми гуломдориро дароз мекунад. Мутаассифона, мо дар ҳаёти рӯзмарра ин ҳолати асрҳо тамдидёфтаи фӯҷеазоро мебинем. Аммо «**вақте расад, гулом дарк кунад, ки ӯ воқеан гулом аст, ӯ дигар гулом нест**» (А. Шопенгауэр). Моҳияти пайравӣ ва сачдагорӣ ба фарҳанги бегонаро ҳикмат ҳамин аст. Аммо озод шудан аз гуломии ақидатӣ ва ҷаҳонбинӣ, аз лиҳози илмӣ дарк кардани сабабҳои худӣ банди аст. Ин вазифаи таърихӣ ҳокимият, омӯзгор ва омӯзанда мебошад.

Мухтавои ҷаҳонбинӣ ва равандроҳоеро, ки дар ҷомеаи имрӯза мо тоҷикон, онро дар

Тавоно бувад, хар кӣ доно бувад (андешаҳо перомуни Паёми Пешвои миллат)

Муаллиф: Administrator

19.01.2023 09:35 - Навгониҳо 19.01.2023 09:39

сатхҳои гуногун, ба тарзи одӣ «пайравӣ ба фарҳанги бегона» меноманд, падидаи маъмулӣ - гуломии руҳӣ ва акидати аст. Чизи дигаре нест.

Маҳз ҳамин ҳолат, ҳамин ҷаҳонбинӣ мухтавои гуфтор ва рафторҳои гуломонаро тавлид, ташвиқ, тарғиб, «асоснок» ва барои мутеъшавӣ ба онҳо истодагариву яқравӣ мекунад. Аз ин ҷост, ки:

Кова, ки донад задан бар сари Захҳок путк,

Кай шавадаш пойбанд кӯраву сандону дам.

(Ҳоконӣ)

Мутаассифона, ин ҳолат, батадрич, ҷомеаро ба мушкилоти ислохнопазир мебарад. Ва қор агар ин асту вазъ ину фикру пеша ин, шояд қавм як замон аз паҳлуи тахлили таҷрибаи таърихи ғочеабораҷ гузарад. Ба атроф нигарад. Вориди андеша гардад, то теша аз решаи хеш баргирад.

Нуктаи ниҳоии бӯҳрони акидати аввали солҳои навадум пуштибонӣ аз назарияи босмаҷгарӣ ва хомӯшии ризоятмандонаи «мағзи миллат» – ғиёиён буд. Ҳамағи бо гузашти ҷанд мох, ҷомеаи тоҷик аз назария ба амалияи он – **ҷиҳодгароӣ рӯ ба рӯ гашт.**

Акси садои чaxonбини зиддимиллӣ дар шаклҳои гуногун ̈ имрӯз хамчун шабах баръало ба чашм меҳӯрад. Ва ба гӯшхо мерасад.

Яъне масъалаи ба алангаи чанги шахрвандӣ фарогирии чавонони солҳои шастуму хафтодуми асри гузашта, зеро таъсири ақидаҳои муллоҳои ифротӣ мондани онҳо, хамчун камбуди бузурги давлат ва давлатдории он замон бояд ба инобат гирифта шавад.

Мусаллам аст, ки агар хар як нафар аз эҷодиёти адибону олимони классик ва муосири тоҷик дар доираи мухтавои барномаи таълимии давр бахравар мегашт, чараёни тарбияи вазифаи асосии худ – муътакидкунониро иҷро карда метавонист, назарияҳои зиддимиллӣ аз захираҳои эҳтимолии кувваҳои ҳаракатдиҳандаи худ маҳрум мегашт.

Давлати миллӣ ва мактаби миллӣ

Таваччуҳои ғавқулодаи Пешвои миллат нисбат ба ғавқулият, сифат, самараи мактаб ва маориф чанбаи бунёди – таърихи дорад.

Бузурғтарин олимони ҳама давру замон асос гузоштан ва ҳифзи қардани соҳти давлатдориро берун аз масъулияти мактаб шиори хушқу ҳоли ва амали бебунёд ҳисобидаанд.

Ханӯз дувуним ҳазор сол қабл, яке аз саромадони ғалсафаи объективи олам Аристотел таъкид кардааст: **«Конунгузор мебоҷад ба тарбияи чавонон аҳамияти ғавқулода диҳад. Маҳз дар давлатҳое, ки чунин муносибат нест, ҳуди соҳти давлатдорӣ зарар мебинад**» (Аристотель. Политика.

–М.: РИПОЛ классик, 2010. –С.535).

Файласуфи Юнони Кадим, бидуни дудилағӣ, гаштаву баргашта, хотиррасон мекунад, ки **барномаи таълимӣ, китоби дарсӣ, мухтавои тарбия, умуман, сиёсати ҳукумат дар соҳаи таълиму тарбия бояд тахти назорати катъӣ ва корбарии Ҷамоати Давлат бошанд**.

Ҷо бо дилсӯзии маҳз таъкид месозад: «**Охир, тарбия бояд ба ҳар як соҳти давлатдорӣ мувофиқат намояд. Сифатҳои ба ҳуд хоси ҳар як соҳти давлатдорӣ, Ҷамоати Давлат бошанд, барои хифзи ҳамаи соҳти давлатдорӣ хизмат мекунанд**

»

(Ҳамаи ҷо. – С. 535).

Дар идомаи сухан Аристотел таълиму тарбияро чанин, асос, ибтидо, сабабгори тавлид ва шаклгирии мухтавои соҳти давлатдорӣ мешуморад: «**Тарбия аз оғоз бунёнгузори соҳти давлатдорӣ аст**

» ва чун

устоди бузурги одамизод хотиррасон мекунад

:

«

Ҳама вақт сифати нек шакли ҳуви соҳти давлатдориро таъмин менамояд

»

(Ҳамаи ҷо. –С.536)

.

Фаромӯш кардан ба ғоидаи ояндасозӣ нахоҳад буд, ки **як сабаб дар як ҳолат, дар як шароит ва дар як вазъ натиҷаи якхела ба бор меорад.**

Ҷамоати Давлат дар ҳар ҳолат баҳонаҳо гуногун мешаванд.

Аммо ин муҳим нест. **Ба гайр аз ин, байни сабаб (1), натиҷа (2), шароити мувофиқ (3) алокаи ногусастанӣ вучуд дорад.**

Сабаб бошад, барои он шаро

ит

омода гардад,

натиҷа

ба зухуроти бебозгашт мубаддал мешавад.

Чанги шахрвандии Тоҷикистони солҳои навадум ҳодисаи осмонӣ ва ғайриҷашмдошт набуд. Анҷари дар ҳамин сарзамин рӯидаи ҳосияти захҳои гирифта буд.

Роҳбарон ва қувваҳои ҳаракатдиҳандаи зиддимилӣ дастпарварда ва маҳсули ҳамон мактабҳои аз назорати давлат ва сиёсати давлатдорӣ дурмонда буданд.

Тасдиқи чунин натиҷаи сабабӣ кашфиёт нест. Аз «умри Хизр дарозтар ва аз мулки Искандар фаротар» (таъбири Хофиз) аст.

Вобаста ба ин бори дигар мурочиат шавад ба китоби «Сиёсат»-и Арасту, ки мегӯяд: «Ба хотири он ки давлат, дар мачмуъ, ҳамагӣ як максатро мадди назар дорад, мусаллам аст, ки барои ҳама тарбияи ғона ва як хела лозим аст. Ва гамхориву муносибат ба чунин тарбия мебояд қорӣ умӯмӣ бошад, на шашахсӣ, мисли он ки дар ҳоли ҳозир ҳар касе чунин ҳаёл дорад ва он чизе, ки ба сари ӯ меояд

»

(Ҳамон ҷо. – С. 536).

Аристотел назарияи худро дар доираи категорияи «манфиат»-и давлатдорӣ, ки асоси онро амният, рушд ва таракқиёт ташкил мекунад, чунин шарҳ медиҳад:

«

Чизе, ки манфиати умӯмӣ

(давлатмехварӣ

–

С.Я.)

дорад, мебояд дар доираи фаъолияти дастаҷамъӣ ҳаллу фасл гардад

»

(Ҳамон ҷо. – С. 539).

Ба ибораи дигар, ҳуди тарбия ҳамчун мафҳуми системавӣ амалест, ки барои ташаккули шахсият, дар асоси арзишҳои руҳӣ ва маънавию ахлоқӣ, барои таъмини манфиатҳои

шахс, чомеа ва давлат, дар замири одамон бедор кардани хисси ватандӯстӣ, масъулияти бузурги шахрвандӣ хизмат намуда, аз муҳимтарин вазифаҳои давлат махсуб мегардад.

Давлат ҳамчун субъекти ҳуқуқӣ наметавонад ва ҳуқуқ ҳам надорад, ки дидаву доништа ва бошуурона, дар дохили чомеа нисбат ба падидаҳои аз лихози тарбия номуваффақ, ки имкон дорад дар ояндаи наздик ва дур ба сохти конститусионӣ, суботи мамлакат хатар эҷод кунанд, бетараф бошад.

Чунин талабот фарогири хама кишрҳои чомеа аст. Он чунин масъулияти бузургро бар дӯши падару модар, мактабҳои миёнаву олӣ, масъулони соҳаи дин, хулоса, кулли чомеа мегузорад. Муколамаи байни одамон мебояд дар асоси арзишҳои умумибашарӣ ба мақсадҳои рушди миллӣ созгор бошад.

Оё гуфтан мумкин аст, ки ин хулосаи нав ё ҷавбулода аст?

Албатта, не.

Аристотел дар ин маврид нуктаҳои принципаӣ, ба андешаи мо, махсусан муҳимро таъкид месозад, ки онҳоро ҳамчун сармашки ҷаъолият ба назар нагирифта мумкин нест: «**Набояд фикр кард, ки хар шахрванд худ ба худ аст. Не, ин тавр нест. Хамаи шахрвандҳо м а н с у б ба давлат мебошанд. Барои он ки хар кадоми онҳо як ч у з њ и давлат хастанд. Ва гамхории хар кадом бояд парастории хамаро дар назар дошта бошад**» (Хамон ҷо. – С.536).

Шароити воқеии ҷаъолият

Паём барои чомеа хамчун сарчашмаи маълумоти асли мебошад. Вакте одамон дар бораи соҳаҳои гуногуни давлатдорӣ донишҳои хамсон ба воқеият пайдо мекунанд, сарфаҳм рафтани ба мохияти масъалаҳои ҳаётан муҳим, ки ҳукумати мамлакат барои ҳалли фасли он тамоми неру ва имконоти худро сарф кардааст, осон мегардад.

Боиси эътироф, эҳтиром ва кадршиносист, ки матни Паём дар чаҳорҷӯбаи талаботи илмӣ, бо назардошти таҳаввулот ва дигаргунии мавзӯ омода гардида, нуктаҳои аслии он бо истифода аз методи муқоисавӣ – таърихӣ асоснок карда шудаанд: **«Дар 31 соли истиқлоли давлатӣ 3430 муассисаи нави таълимӣ барои қариб якуним миллион хонанда сохта, ба истифода дода шуд. Ҳол он ки дар 70 соли замони гузашта, ҳамагӣ 3229 муассисаи таълимӣ бунёд гардида буд**

»

.(

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». – Душанбе. Дониш, 2023. – С.5).

Тоҷикистон бо вучуди бӯҳрони сангини таҳмилий, имконоти ниҳоят маҳдуди захираҳои сӯзишворӣ ва мушкилоти геополитикӣ ба ҷунин дастоварди бузург ноил гардида бошад хам, дар арзёбӣ ва ҳулосабарории қори анҷомшуда, усул ва қорбарии хирдамандонаи Роҳбари давлат – ҳеч вақт қаноат нақардан ба натиҷаҳои фаъолияти мушоҳида мегардад:

«

Бо вучуди ин, қорҳои то имрӯз дар ин самт амалигардида ҳоло хам басанда нестанд

»

(Ҳамон ҷо. –С.5).

Яъне нақшаҳои бузург ҳоло дар пешанд.

Ҳукумати мамлакат мекӯшад, ба инқишофи ҳаматарафаи шахсият – бойигарии маънавий, покизагии аҳлоқ ва инқишофи қисмонӣ, ки бунёди он дар шароити таҳсилоти миёна гузошта мешавад, минбаъд хам тавачҷуҳи ҳосса зоҳир намояд.

Инсон – махсули чамъият ва муносибатҳои чамъиятӣ

Агар одам асноӣ ба дунё омадан мафҳум ва падидаи биологӣ бошад, мартабаи «инсон», «шахс», «шахсият» қисмат ва махсули чомаи инсониву мухити иҷтимоӣ аст. Тибқи хулосаи олимони маъруф «...мохияти инсон истилоҳи мавҳум, номуайян нест, ки ба як шахс мансуб бошад. Воқеан, одам мачмуи кулли муносибатҳои чамъиятӣ аст»

Одам офаридаи ҷисмонӣ, маводи олии табиат аст. Хосияти анатомифизиологӣ ва қонунмандии биологиро дар худ таҷассум мекунад. Ҳамзамон бо ин, **табиат дар шаклгирии мухтавои ҷаҳонбинии сиёсӣ ва иҷтимоии инсон нақш дошта наметавонад.**

Ам

мо на танҳо забон, шеваи гуфтор, ҷаҳонбинӣ, муносибат ба олами ҳаёт - мухити атроф, балки аз «чорпой» ба ду по истода роҳи гаштанро ҳам одам аз одам меомӯзад.

Аз тарафи дигар набояд гумон кард, ки муносибатҳои чамъиятӣ зухуроти аз инсон дур ва ҷудоғонаанд. Баръакс. Худи муносибатҳои чамъиятӣ мохият, мағз андар мағзи инсонро ташкил мекунад.

Натиҷаи муносибати худи одамон дар асоси фаъолияти дастаҷамъӣ (*ҳамкорӣ, муомила, муошират, табодули афкор, ҳамраъӣ,*) шакл мегирад. Маҳз дар асноӣ муносиботи чамъиятӣ ҷанбаҳои дарк (*сарфаҳм рафтан, фаҳмидан*)-и олами атроф (*табиат, чамъият, давлат, тамаддун, фарҳанг, дин ва ғ.*) ба вучуд меояд.

Ҷаҳонбинӣ, идеяҳо, ормонҳо, нияту мақсадҳои ақидаӣ ба инсонҳо зарурати гуруҳбандии иҷтимоиро дар ҳар шакл хидоят мекунад. Асос мегузоранд.

Пас ин террористҳо, ифротгароён, худкушо - диишиҳо, ансоруллоҳҳои нахзатӣ, салафиҳо, тахририҳо, унсурҳои зиддимиллӣ кай? Дар кадом ҳолат? Аз кучо пайдо шуданд?

Надоштани дониши бунёдӣ, раҳгумҳои зиддимиллӣ, фосилагирӣ аз ҷаҳонбинии маорифпарварона дар муҳити муайян – оила, муассисаҳои таълимӣ, корхонаҳо, алоқа бо шахсони ифротгаро сабаб шуд, ки садҳо ҷавон ба гурӯҳҳои террористии байналхалқӣ ҳамроҳ гашта, миллат ва давлати Тоҷикистонро дар арсаи олам бадном созанд. Ва ин ҷараён шиддат гирифта истодааст.

Дар назария ва амалияи таъмини вазъи амнияти давлат, ҳам дар дараҷаи миллӣ ва ҳам байналмилалӣ, се мафҳум ҳамчун истилоҳи қолабӣ (формула) истифода мешаванд: ракиб (1); мақсад ва ниятҳои ракиб (2); қувва ва воситаҳои таъмини амнияти давлати миллӣ (3).

Таҳлилгар, масъул ва тасмимгир мизон ва таносуби ин се ҷенакро мебоҷад пайваста пайгир бошанд. Дар муддати 24 соат.

Аммо «амният» мафҳуми фардӣ, идоравӣ, соҳавӣ, махсусқунонида ва маҳдуд нест. Таъмини амнияти давлат мафҳуми занҷиравӣ аст. Низоми ягонаи дар меъёрҳои конституционӣ муайяншуда мебошад. Он фаъолияти маҷмуи дастгоҳҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, маърифатӣ, идеологӣ, фарҳангӣ ва монанди инҳоро дар бар мегирад. **Дар занҷир ҳалқаи сустрарин оқибат мешиканад. Ва занҷир таъйиноти худро аз даст медихад.**

Агар аз рӯи назарияи воқеият, ҳамчун категорияи мантиқ назар кунем – **бадтарин ҳақиқат беҳтар аз беҳтарин раҳгумзаданхост**

. Яъне системаи ягонаи таъмини амнияти миллӣ, ки қисмати асосии онро **мактаб ва маорифи умумӣ ташкил мекунад, дар муқобили идеологияи геополитикии ноором сохтан ва шикаст додани давлатҳои миллӣ, номутаносиб будани худро дар амал, дар таҷриба нишон дода истодааст.**

Албатта, чанг хамчун истилох мафхуми сиёсӣ, ифодакунандаи мақсад ва чараёнҳои сиёсӣ барои тағйир додани вазъ ва андозаи истифодабарии манфиатхост. **Хамчунон, чанг ягона воситаест, ки сифат ва самаранокии системаи сиёсӣ, иктисодӣ, иҷтимоӣ, илмӣ, таълимӣ, тарбиявӣ, фарҳангӣ ва идеологии як давлат дар он имтиҳон карда мешавад.**

Набудани чанг сулҳ аст. Аммо вазъи минтақа ва ҷаҳон, ки Тоҷикистон ҷузъи он аст, ниёз ба шарҳи иловагӣ надорад.

Агар вазъияти маънавӣ – идеологии насли ҷавон дар ҷаҳорҷӯбаи мафҳумҳои баёншуда тафсир гардад, ба манфиати суботи пойдори давлатдорӣ арзёбӣ кардани он мушкил мешавад.

Фаъолияти мактаб, маориф - кӯшишҳои ташаккули ҷаҳонбинии мардум, махсусан ҷавонон, мебоҷад ба он нуктае раво карда шавад, ки маҳз ҳуди инсон, дониш, ҳирад, ақл ва фаросати ӯ омили хушбахтии ӯст. Халқҳои пешқадами олам, ки имрӯз мусулмонҳо пойбанд ва вобастаи онҳо ҳастанд, барои худ афсона, тасаввуроти гайриодӣ намебофанд. Сачда ба донишу ҳирад мекунад. Ба умеди фазилат ва донишҳои заминӣ ҳастанд. **Ба гуфти Абуалӣ Сино, агар ба ҷароғ раванг чон бахшад, ба инсон илм.**

Инсон, ки ба илму ҳиради одамон бовар дорад ва ба он таҷа мекунад, барои худ ва ҷомеа муфид, ҳадди ақал, безарар аст.

Ҳолат, муносибат, вазъият

Тавре таъкид гардид, мактаб муҳимтарин халқа дар занҷири ташаккули ҷаҳонбинии давлатдорӣ миллӣ мебошад. Он муҳтаво ва тарзи фаъолияти шуури ҷамъиятиро асос мегузорад (1), наврасон ва ҷавонро барои шинохти олам, фаъолияти амалӣ – шакли ҳасти ҷомеа ва қонунҳои амалқарди он омода месозад (2).

Аз эҳтимол дур аст, ки бакамолрасии инсон ҳамчунин давраро дар зарфияти синнусолӣ, бори дигар пайдо мекарда бошад. Ин масъулияти бузург дар Паём, тавассути ракамҳо дар тағйироту киёс хотиррасон мегардад: **«Имрӯз дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар 2 миллиону 300 ҳазор нафар хонандагон ба таҳсил фаро гирифта шудаанд. Соли 1991 ин нишондиханда ҳамагӣ 1 миллиону 325 ҳазор нафарро ташкил меод»**. (Ҳамон ҷо. –С.5).

Сиёсати Роҳбари давлат дар созишҳои шароити таълимӣ ин воқеиятро ҳам ба назар гирифтааст. Ва дар шумора, суръат ва сифати бунёди боргоҳҳои маърифатӣ, бидуни шак, Тоҷикистон дар минтақа аз ҷумлаи бехтаринҳост.

Ба тарзи дигар, ҳукумат вазифаи худро барои муҳайё сохтани имконоти воқеии тарбияи насли наврас ва ҷавонон иҷро мекунад.

Аммо таҷрибаи амалӣ нишон медиҳад, ки сифати кори мактаби имрӯза, дониши хонандагон, мутаносибии маърифатнокии шогирдон бо зарфияти синну сол ва дараҷаи таҳсил, бо шароити ҳақиқӣ, ки барои муаллимону талабагон омода гардидааст, дар мувофиқати пурра нест.

Аслан, суҳан на танҳо дар бораи донишҳои бунёдӣ дар соҳаи илмҳои дақиқ меравад. Ин масъала ниёз ба баҳси алоҳида дорад.

Мавриди назар маълумот, тасаввурот, дарки мавзӯ дар бораи маҷмуи ҷаҳонбинӣ оид ба таърихи миллат, фарҳанг, тамаддун, адабиёт, меъёрҳои грамматикӣ забони модарӣ, ҳуқуқ, умуман, фанҳои гуманитарӣ дар доираи барномаи мактабӣ аст. Маҳз ҳамин донишҳои маҷмӯи насли наврас, ҷавонро нисбат ба мафҳумҳои Миллат, Ватан, Ҳештаншиносӣ ва Худшиносӣ миллӣ муайян месозанд. Ҷаҳонбинии ояндагони ҷомеа ба зиндагии шоиста мутобиқ ва мувофиқ мекунонд.

Ин камбуди ҷиддӣ, ки мавриди ишора қарор гирифт, ҳатто дар рафти таълим дар курсҳои болоии мактабҳои олий, ки акнун омодагии донишҷӯ ба сифати мутахассис мебарояд шинохта шавад, баръало мушоҳида мегардад. Охир, **«мактаб қувваи бузургро**

мемонад, ки он тақдири халкҳо ва давлатҳоро дар асоси фанҳо ва принципҳои, ки дар системаи таълими мактабӣ ҳамчун таҳкурсии таъини шудааст, муайян мекунад

»
(Д.И. Менделеев. Сочинения. Т.1. – М., 1934. – С.153).

Тавачҷух карда шавад ба ибораҳои «**дар асоси фанҳо ва принципҳо (1)**» (*асос, қонун, усул, бунёд, шарт.*

Русско-таджикский словарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.854)

дар системаи таълими мактабӣ (2)

»

.

Принцип, аз ҷумла, дар соҳаи маориф ҳам, талаботи моддаи 1, боби 1–и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Дар ҳамаи асос, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ қорқард ва роҳандозӣ шудаанд. Маҳз аз рӯи талаботи маъруз барномаи таълимӣ қорқард ва китобҳои дарсӣ навишта мешаванд. Яъне муҳтаво ва ҷараёни таълиму тарбия аз поин то боло, сарфи назар аз шакли молиқият ва мансубияти молии инфрасохтори муассисаи таълимӣ, алоқамандии ноғусастаниро бо маъсалаҳои бунёди ва суботи давлатдорӣ пайваст мекунад. Се ҷузъиёт - қонун (1) - барнома (2) - китоби дарсӣ (3) танзимгари муҳимми фаъолияти мактаби милли мебошанд. Ба талаботи рӯзмарраи ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ – маънавии давлатдорӣ милли мувофиқат доштани мантиқи таълиму тарбияро ҳамчун талаботи бунёди манфиатҳои милли тасдиқ менамояд.

Китоби дарсӣ офарандаи инсон аст.

Мутаассифона, замони истиклол, то ба ҳол, натавонист насли нави муаллифони барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсиро ба майдони эҷоди илмӣ ворид созад. Онҳоро дар байни устодон, шогирдон, маорифпарварон, падару модарон, аҳли ҷомеа муаррифӣ кунад. Муассир ва соҳибэҳтиром гардонад. Номварӣ, шухрат ва манзалати муаллифони китобҳои то ибтидои солҳои навадумро барқарор намояд. Аз лиҳози илмӣ ба дилҳо бишинонад. **Гузашта аз он, баъзан китобҳои дарсӣ аз рӯи мазмун ва мундариҷа, аз маводи таълимии ҳуруфотӣ ва бегонапарастии муллоҳои бесалоҳият** (шо

яд баръакс

)

фарқ намекунад.

Баъзе олимоне ҳам, ки дар замони шуравӣ то андозае соҳибэҳтиром буданд, бо навиштани китобҳои дарсӣ, дар замони истиклолият ҷойгоҳи ҳудро, амалан ва бори дигар дар ботлоқи фурсатҷӯнаи ҷаҳонбинии асримиёнагӣ ва ҳуруфотӣ нишон доданд.

Мушкил он аст, ки тасаввуроти гайриилмӣ ва бардурӯг аклхоро дар мухосира ва сарбастагӣ нигоҳ медоранд. Суиистифодаи наврасону чавононро, аз чониби унсурҳои зиддимилӣ, осон мегардонанд.

Бидуни шак, ин ҳолат аз бемасъулияти мансабдорони соҳаи илму маорифи мамлакат шаҳодат медиҳад, ки ӯ тӯли солҳо, такрор ба такрор, худро дар ҳамин мавқеъ ва дар дараҷаи ҳамин гуна муносибат нишон медиҳанд.

Аз лихозии дигар, таълифи чунин китобҳои дарсӣ аз камбуди маънавият ва руҳияи миллии муаллифоне, ки ба ҳар роҳу восита чунин ҳуқуқро пайдо мекунанд, гувоҳӣ медиҳад.

Вобаста ба ин, хотирнишон бояд кард, ки инсон соҳиби ду нутқ аст: маънавий, ҳаёлий, дар шакли хомӯшӣ, вақте инсон дар муқола ба ҳудаш танҳо мемонад (1). Ва берунӣ, зоҳирӣ, шифоҳӣ (2). **Нутқи дохилии инсон афзалтар аз нутқи шифоҳӣ аст. Он худ ба худ, якка ба якка аст. Хисоботи Ақл, Адл, Инсоф ва Вичдон дар назди ҳуди ӯ Инсон.** Хофиз ба ҳамин мӯҷодала ишора карда мегӯяд:

Дар андаруни мани ҳастадил надонам кист,

Ки ман хамӯшаму ӯ дар фиғону дар гавгост?

Аз он ба дайри мугонам азиз медоранд,

Ки оташе, ки намирад, хамеша дар дили мост.

Маликушшуаро Бахори Хуросонӣ (1886 – 1951) «Шохнома»-и Фирдавсиро беш аз сад маротиба мутолиа мекунад. Гаштаву баргашта ба шохкорию як хамватани худ, ки дар замони хокимияти мустабиди бегонагон, чон дар хатар, умри азизи худро ба шаъну шони миллати тоҷику форс бахшидааст, сари таъзим фуруд меорад. Аз холи хамватанони замони худ, ки умре ба чоплусӣ ва бегонапарастӣ машгул буданд, дилаш зах мекашад. Ва бе каламу когаз, ба дурихои дур менигарад. Худ ба худ, бадохатан ба Фирдавсӣ мурочиат карда, мегӯяд:

Туро сано кунаму бас, ки з-ин дагал мардум,

Хаме надонам як тан, ки мустахики саност.

Дарег, ки аз паси умр хизмати ватанӣ,

Надид чашмам як чузв аз он чӣ дил мехост.

Зи пухтакорию агёру хомтабъию кавм,

Чунон бисӯхт димогам, ки дуд аз он бархост.

Баркасди хурофотпарастони замони худ мефармояд:

«Шохнома» хаст беигрок Куръони Ачам,

Рутбаи донои Тӯсӣ, рутбаи пайгамбарист.

Ва андешаи худро чавонмардона хулоса мекунад:

Ба сад нишон, хунар андеша карда Фирдавсӣ,

Наузибилах, пайгамбар аст, агар на Худост.

Мухиммиати сухани Фирдавсиро барои хама давру замон ва то абад бар зидди андешаи гуломӣ таъкид месозад:

Эй хакими номӣ, эй Фирдавсии сехрофарин,

Эй бар хар фан дар сухан чун марди як фан устод,

Шӯру эҳёи Ватан гар дар дили покат набуд,

Рафта буд аз турктозӣ хастии Эрон ба бод.

Аз ин лихоз, вакте сухан дар бораи тарбия ва таълим меравад, маънои омӯхтан, омӯзонидан, роҳнамоӣ, сарварӣ, гамхорӣ ва химоя кардани хамватанро дорад. Чунин чараён мебояд тамоми хаёти инсонро фарогир бошад. Муваффакияти миллат, таъмини амният ва рушди он ба раванд ва натиҷаи чамъиятикунонии (милликунонии) андешаи аъзои он вобаста аст.

Дар навиштани китобҳои дарсӣ дар соҳаҳои забон ва адабиёти тоҷик, солхост, ки вазъият ба нафъи манфиати илмӣ ҳалли ҳудро намеёбад. Дар ин самт максаднокӣ, ба талаботи сохти давлатдорӣ пурра мувофиқат кунонидани мундариҷа ва мухтавои китобҳои дарсӣ ва албатта, масъулиятноки ва иродатмандии миллӣ камтар ба чашм мерасад. **Аммо харрӯза кӯдакону наврасон маҳз аз хамин мавод дарс мегиранд.**

Магар дар сӣ сол категорияҳои фонетикӣ, морфологӣ, синтаксисӣ, услубӣ, таркиб ва захираи лугавии забони тоҷикӣ ниҳоятдараҷа тағйир ёфтанд? Муносибат ба мазмун ва мухтавои эҷодиёти инсонпарваронаи адибони классикӣ таҳаввулот пайдо кард?

Дуруст. Давра ба давра дар хаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дигаргунӣ ба амал меояд. Ин тағйирот мебояд дар асоси усулият дар хар соҳа инъикос ёбад.

Модоме ки дарки мутахассис, фарзияи бехтар ва хубтар аз пешинаро пайдо карда наметавонад, магар зарурат барои шикастани он чизе, ки солҳо омода гашта, дар амалия тасдиқи илмӣ пайдо кардааст, ба талаботи ҷаҳонбинӣ, бо андак кӯшиш, мутобиқ кунондани он имкон дорад, нобуд кардани ҷунин ганҷина ба мақсад мувофиқ аст?

Бошад имрӯз олиме, ки дар сатҳи китобҳои дарсии барои мактаби миёна навиштаи донишмандони маъруф – устод Айнӣ, Абдуррауфи Фитрат, Сайид Ризо Ализода, Тӯракул Зехнӣ, Раҳим Хошим, Ҳамид Бақозода, Ҳилол Қаримов, Ҳолик Мирзозода, Шарифҷон Ҳусейнзода, Додочон Тоҷиев, Абдусалом Дехотӣ, Воҳид Асрорӣ, Маҳмадуллоҳ Лутфуллоев, Носирҷон Маъсумӣ, Юрий Бобоев ва бисёр дигарон аз нигоҳи назариявӣ, методологӣ, далелнокӣ таърихӣ, муносибати системавӣ, сохторӣ, функционалӣ, муқоисавӣ, муқоисавӣ-таърихӣ, мантиқӣ, дар асоси ҷаҳонбинии пешқадам ва созанда асар офарида тавонад? Дар сурати ҷавоби мусбат, мақолаву асарҳои онон бояд намуна бошанд.

Ба андешаи инҷониб, зарур аст, ки китобҳои дарсии номигаҳои маъруфро ҳамчун асос, бунёд ба ҳисоб гирифта, бо онҳо «шогирдӣ ва ҳаммуаллифӣ» кард.

Китоби дарсӣ навиштан дар илми тоҷик, анъанаи беш аз садсола дорад. Дар ин ҷода бояд ҷунон сахм гузошт, ки мисли муаллифони номдори пешин «ангушт газидане ба ёрон монад» (*Абусаиди Абдулхайр, асри XI*), на таассуфу афсӯс.

Маҳз мутобиқкунони манфиатҳои ҳар шахс ба манфиатҳои умумимиллӣ эҳсоси бузургии ҳамраъӣи ватанпарваронаро эҷод мекунад. Мардумони содара аз ҳолати бешурунаи пойбандӣ ба он зухуроте, ки ба манфиати миллат ва Ватани ӯ нестанд, бозмедорад, берун меорад.

Манфиати миллӣ ва маорифи динӣ

Вакте сухан дар бораи манфиатҳои миллӣ меравад, бидуни шак, **таъмини амнияти миллӣ аз лихозии сиёсӣ – худудӣ, рушди посухгӯ ба ниёзҳои иҷтимоӣ, хифзи фарҳанг ва тамаддуни миллӣ, сатҳу сифати маънавият ва ҷаҳонбинии миллии мувофиқ ба таъмини давлатдорӣ миллӣ, пешбинӣ, сари вақт ошкор ва хунсо қардани таҳдидҳои ба амнияти миллӣ хатарзо** дар назар дошта мешавад.

Дар ҳар сурат таъмини амният ва инкишофи давлат бидуни ҳосияти меҳварӣ пайдо қардани ҷаҳонбинии миллӣ ба мушкилот рӯ ба рӯ мегардад. Намунаҳои он дар нооромиҳои баъзе кишварҳои минтақа тасдиқи ин гуфтаҳо.

Албатта, фарҳанг зинаи аввали расидан ба манзалати тамаддунии миллат аст. Ва ҷузъи таркибии он махсуб мегардад.

Ҷаҳат бехтарин, устувортарин, машҳуртарин намунаҳои фарҳангӣ метавонанд вориди манзалати тамаддуни гарданд.

Ҳангоми омӯзиши гузаштаи халқу миллатҳо мафҳумҳои антропология ва таърихӣ мутаносибан истифода мешаванд. Антропология дараҷаи ҷараёни мутобиқ гардидани халқҳо ба шароити муайяни муҳити табиӣ ва маданӣ меомӯзад. Таърих бошад, доира ва мавзӯи васеи таҳқиқот дорад. Миллатҳо мавриди омӯзиш қарор медиҳад, ки аз ҷаҳорҷӯбаи мутобиқшавии одӣ ба табиату ҷамъият пештар рафтаанд.

Тоҷикон миллати ҳудудӣ ва соҳибтамаддун ҳастанд. Ҳанӯз ду ҳазор сол қабл, ба ҳоли ҳалке, ки «зи шири шутур хӯрдану сусмор, таҳти қаёнӣ орзу қардан»-ашро хандида, бо гуруҳ ба истехзо қашидаанд.

Мавзӯи омӯзиши таърих халқҳои онҳо, ки соҳиби орзуву ормон ва нақшаҳои ояндасоз мебошанд. Ва амалӣ қардани онҳо фарҳангу ҳиради ин мардумонро боз ҳам сайқал мебахшад. Зиндагии инсонро ба бехудӣ ва сулҳу оромӣ раҳнамун мекунад.

Умуман, тасаввурот ва нияту максадхое, ки метавонанд як чизи идеалиро ба фоидаи пешрафти ҳаёти воқеӣ амалӣ гардонанд, барои таърих муҳим мебошанд.

Ормонхое, ки амният ва рушду тараккии миллатро дар шароити рақобатҳои глобалӣ таъмин месозанд, обрӯву манзалати онро дар минтақа ва ҷаҳон таъмин менамоянд, метавонанд, як шакли эътиқод ва боварӣ гарданд.

Дар бисёре аз динҳои миллӣ максадгузори барои пешрафти миллат ва кӯшиши амалӣ кардани он як чизи одӣ, муқаррарӣ мисли нафаскашӣ, гардиши хун ва табодули моддаҳо дар организми инсон аст.

Ҳамзамон бо ин, ба роҳибон ва муридони тавсия дода мешавад, ки таҳлилгар бошанд. Омӯзанд, муайян созанд, ки чӣ чизе дар тӯли таърих сабаби пешравӣ ва ё баръакс, боиси кафомонии миллати онҳо дар рақобат бо намоёндагони халқҳо ва дину оинҳои дигар шудааст? Тавсеаи илму маърифат дар эътиқодоти ин динҳои миллӣ муайянкунандаи дараҷаи наздикшавии диндорон ба эътиқодоти Осмонӣ ҳисобида мешавад.

Аз ин рӯ, мо наметавонем ба андешаи баъзе олимони, ки рушду таракки, ҷаҳонбинии давлати миллиро зухуроти муҳтор ва эътиқодоти диниро ҷудо аз он мешуморанд, розӣ шавем.

Истиклолияти давлати миллӣ мафҳуми муқаддас аст. Тамоми шаклҳои шуури ҷамъиятӣ дар давлати мустақил ҳуқуқи ҳузурдоранд. **Аммо онҳо бояд дар доираи эътироф ва дастгирии манфиатҳои миллӣ, ҳамчун мафҳуми мустақили этникӣ – фарҳангӣ, худудию сиёсӣ, шинохт ва ҳифзи арзишҳои аслии тамаддуни миллӣ, эҳсоси дурусти таҳдиду ҳатарҳои дохилию хориҷӣ ба ин ниҳодҳову арзишҳо, таъмини шароити воқеии нигоҳдорӣ ва рушди пояҳои тамаддуни амал кунанд.**

Бояд ба инобат гирифт, ки **давлати миллӣ ҳамчун организми зинда дар фазо, ҳама вақт таъйиноти гузаштан аз монеаҳоеро дорад.** Чунин

мушкилот ҳам дар дохил ва ҳам дар арсаи байналхалқӣ бешууроно ва аксари вақт бошууроно барои ин ниҳод эҷод мешаванд.

Идеяҳои устувори давлатии миллӣ ва субъектҳои пешбарандандаи он, бояд ҳаммамони он ин муассисаи умумимиллӣ - давлат бошанд.

Ходимони дин, ба шарофати истиклолияти давлатӣ, оромиву осудагӣ, имкони риояи кулли рукнҳои таъйиншудаи ибодатиро доранд. Аз бехтарин шароит ва имконоти василавӣ бархӯрдоранд. **Зарур аст, ки онҳо дар сафи пеши тарғибгарони манфиатҳои миллӣ – ҳамчун омили муҳими шаклгирии ҷаҳонбинии миллӣ бошанд. Дар ин роҳ масъулияти бузурги ватандорӣ эҳсос намоянд. Хештаншиносӣ ва худшиносии миллиро дар сарғаҳи имондорӣ гузоранд. Бо ягон баҳона, шиор, назария ва ҷаҳонбинӣ, зери шубҳа мондани манфиатҳои миллӣ - амнияти миллӣ ва рушди давлатдорӣ, аз ҷаҳолат беш нест.**

Ходисаҳои атроф - дар минтақа ва ҷаҳон, хусусан, дар панҷ соли ахир, бори дигар ҳақиқатро исбот кард: миллатҳои зирак динро пеш оварда, намояндагони миллатҳои хурду бузургро сарҷамъ ва дар якҷоягӣ ҳокимияти сиёсиро ғасб мекунанд. Чун ба мақсад расиданд, дар тақсими ҳокимият на аз рӯи мазҳаб, тариқату шариат, балки аз диди манфиатҳои этникӣ ва миллӣ амал мекунанд.

Содагии мазҳабӣ, кавмӣ, этникӣ, миллӣ ва хизбӣ на бояд ба ҳазорсолаҳо идома ёбад. Умки фикрронӣ ва тавони арзёбӣ дар илму дониш аст:

Киро дар ҷаҳон ҳаст ҳушу хирад,

Кучоӣ ӯӣ фиреби замонаӣ хӯрад.

(Фирдавсӣ)

Хулоса

Паёми Президенти Чумхурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон хуччати таърихӣ ва хидояткунанда барои рушди миллат дар самтҳои ҳаётан муҳимми мамлакат мебошад.

Дар он камолоти инсонӣ, ташаккули ҷаҳонбинии бар пояҳои таърихи миллат ва давлатдорӣ миллӣ бунёдгардида, худшиносӣ ва меҳандӯстӣ, бозпаснигарӣ ва ояндабинӣ бо содабаёнӣ ва ифодаҳои рӯшану ҷасеҳ ифода гардидаанд.

Паём, ки мисли ҳамешагӣ, бо суҳанҳои озоду муқоламавӣ сайқал ёфтааст, сарҷашмаи бузурги омӯзиш ва баҳрабардорӣ аз мактаби давлатдорӣ Пешвои ҷовидмақоми тоҷикон аст.

Дар ин хуччати роҳнамо, мавқеъ ва манзалати инсон, маданият ва маърифати ӯ тавассути мактабу маориф – ҳамирмоӣ ҷавҳари одаме дар шохроҳи андешаи миллӣ ва бунёди давлати миллӣ дар ҷоӣ аввал меистад.

Дар мамлакат шароити воқеӣ барои рушди маорифи миллӣ, асосан, омода шудааст. Аммо омилҳои инсонӣ, масъулияти мудирӣ дар соҳаи мафкураҷосозӣ ҷавобгӯи талаботи ҷамон нест. Натиҷаҳои фоҷеабори адами тафаккури миллӣ дар ҷаҳонбинии теъдоди ханғуфти ҷавонон, пайваҷтани онҳо ба соҷмонҳои ифротиву зиддимиллӣ камбудӣ ниҳоят ҷиддӣ дар муносибатҳои ҷамъиятии ҷомеаи тоҷик – оила, мактаб, донишгоҳ, корхонаҳо ва муҳит зуҳур меёбад.

Кори Вазорати маориф, Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радио, Кумитаи ҷавонон, муассисаҳои марбути тадқиқоти илмии Академияи миллии илмҳо, Маркази тадқиқоти стратегӣ, Маркази исломшиносӣ, иттиҳодияҳои эҷодӣ, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ бояд ба шароити «**мубориҷа барои ҳаёт**» посуҳгӯ, баробарваҷн ба

вазъ буда, фаъолияти онон на ба хисоботдихӣ, балки ба натиҷагирӣ равона гардад.

Мебояд таъсиррасонӣ ба ҷаҳонбинии насли наврас, ҷавонон, кишрҳои гуногуни аҳоли, на танҳо мувофиқ ва мутаносиб ба таҳдиди душман, балки пурзӯртар аз он бошад.

Таълим ва тарбия – муътақидгардонӣ ба ҷаҳонбинии миллӣ, ҳештаншиносӣ ва худшиносии миллӣ. Вағарна сарфи беҳудаи вақт аст.

Дар маҷмуи ақидаҳои олам, ки миллатро ба истиклол, ваҳдат, субот, оромӣ ва осудагӣ хидоят мекунад ва рушди мамлакатро таъмин месозанд, идеяи давлати миллӣ, албатта, дар ҷойи аввал мебошад. Ин нуқтаи ҳаётан муҳим дар таълимоти Пешвои миллат нақши муайянкунандагӣ дорад.

Консепсияи давлати миллӣ – маҷмуи ҷаҳонбинӣ ва амалҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошад, ки дар асоси арзишҳои миллӣ – таърихӣ ва умумибашарӣ бунёд ёфтаанд. Ин таҷрибаи дар амал тасдиқгардидаи миллатҳои пешқадами дунё, собиқаи, ҳадди ақал, ҷорсадсола дорад.

Ворид гаштан ба татбиқи консепсияи тарбияи ҷаҳонбинии миллӣ, худшиносӣ ва ҳештаншиносии миллӣ аз муҳимтарин вазифаҳои ҷомеа, аз ҷумла, ҳодимони дин мебошад.

Дар ин раванд олимоне, ки ба навиштани китобҳои дарсӣ ҷалб карда мешаванд, бояд на танҳо донишманди соҳибтаҷриба, дар байни аҳли илм эътирофгардида, ҳамзамон бочасорат, ҳудогоҳ, ҳештаншинос, ватанпараст, соҳибтаҷбири худшиносии миллат, руҳбахш, вассофи руҳи тоҷикият, хирадситой, масъул, афзоюндаи гуруҳ ва ифтихори миллӣ бошанд.

Китоб дар ҳар шакле - назмӣ, насрӣ, илмӣ руҳ, тинат, сифати шахсият ва муаррифгари табиати муаллиф аст. Аз дидгоҳи масъулиятшиносонаи Хочӣ Хусайни Хатлонӣ (1868-1917), ки дар ҳақиқи Аблқосими Фирдавсӣ гуфтааст, нависандаи китоб офаридгори қаҳрамонҳо ва созандаи руҳи инсонхост:

Гар намезад сухан суханвари Тус,

Кучо будӣ Кайкубоду Кайковус?

Агар мардум, аъзои чома дар мукобили эхсосот ва андешахои бегонапарастӣ, хурофотзадагӣ хувиати миллӣ пайдо накунад, ба таърихи гузаштаи хеш, эътикод ва эхтироми фавкулода нагузорад, махз бар давлатдории миллӣ афзалият набахшад, окибат бозичаи дасти бегонагон хоҳад гашт.

Точикон дар тӯли таърих зиёда аз 13 маротиба (Модхо, Хахоманишихо, Портхо, Кӯшониён, Сосониён, Хайтолиён, Тохириён, Сафориён, Сомониён, Гуриён, Куртхои Хирот, Сарбадорхо, Музаффариён) давлатдорӣ кардаанд. Он дар мачмуъ, беш аз 2236 солро дар бар мегирад. Шикасти ин салтанатхои бузургу хурд бо хатои мардум, аъён ва ашрофи худи миллати мо сурат гирифтааст. Илллати аслии сукути онхоро чахолат ташкил медод.

Давлатдории охирони мо низ метавонист ба вартаи нестӣ ва ин дафъа ба садсолахои номаълум ба фано равад. Миллати тоҷикро бори дигар ба гуломӣ кашад. Онро ҳам сабаб катъан чахолат мебуд.

Аммо бо талошхои чоннисоронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат ин давлат барқарор ва пойдор шуд. Акнун дахсолаи чоруми он оғоз ёфт. Донишу маърифат асоси пойдории давлати навин эълон гардид.

Тавоно бувад, хар кӣ доно бувад (андешахо перомуни Паёми Пешвои миллат)

Муаллиф: Administrator

19.01.2023 09:35 - Навгониho 19.01.2023 09:39

Хамин тарик, чавхари Паёми Пешвои миллат дар сохаи маориф аз тарбияи инсони худогох, сохибхирад, эҳёкунандаи фарханг ва ифтихори миллӣ, мардони пуркору накукор, муборизу фидокори Ҷ Ватани мо – Тоҷикистони азиз иборат аст.

С. Ятимов, профессор

Бознашр аз маҷаллаи «Илм ва чома», №1 (31), соли 2023